

МУГАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ



ISSN 2181-7138

№ 1 / I 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕҮОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:

**Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы**

Өзбекстан Республикасы

**Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды**

**Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.**

**Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00**

**e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz**

Журналға келген мақалаларға жуўан қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлұматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

БАСЛАЎҶИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Mardonov Sh.Q., Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasasi va maktab hamkorligi	4
Mahmudova D.B. Maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan o'yinlar va ularni tashkil etish metodikasi	8
Shanasirova Z.Yu. Xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash hamda nutqini rivojlantirish	13
Abdullayeva M.Dj. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning estetik rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar	17
Narimbayeva L.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalq og'zaki ijodi namunalariidan foydalanishning ahamiyati	20
Nosirova R.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa ta'limi va tarbiyasining mohiyati ..	22
Xolmatova S.K. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya berishda Sharq mutafakkirlari fikrlaridan foydalanish ahamiyati	26
Maripova N.H. Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya	28
Sanakulova A.R. Maktabgacha ta'lim muassasalari rahbarlarida huquqiy tarbiyani rivojlantirish	31
Teshabayeva Z.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya maqsadi	34
Nasirova Z.X. O'yin turlari: ijodiy o'yinlar, qoidali o'yinlar, milliy o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlari	38
Shanasirova Z.Yu. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning ahamiyati	43
Jo'raboyev A.B. Maktabgacha ta'lim tizimida ma'naviy qadriyatlarini singdirish amaliyoti	48
Abdullayev A.A. Maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik qilish va tashkil etishning zamonaviy usullari	51
Achilova M.S. Maktabgacha ta'lim muassasalarida estetik tarbiyaning mazmuni	55
Ochilov F.I., Xusanova N.B. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy pedagogik kompetentsiyalarni shakllantirish talablari	58
Narimbetova Z.A., Asqarova N.J. Boshlang'ich sinf matematika darslarida didaktik o'yinlarning ahamiyati	62
G'ulomova X. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida maqollar estetikasi	67
Умарова З.А. Бошланғич таълимда педагогик жараён	70
Жабборова О.М., Сайидганиева З.С. Бошланғич таълим педагогикаси: мазмун ва моҳият	74
Quzmanova G.B., Ergasheva M.E. Umumiy o'rta ta'lim maktablari ota-onalar yig'ilishini samarali tashkil etish	78
Мамадалиев К.Р. Бошланғич таълим йўналиши ўқув фанлари тузилмаси ва замонавий ўқув адабиётларини яратиш принциплари	80
Тожибоева Г.Р., Крымская Э. Проблемы развития творческих способностей в процессе становления будущего учителя начальных классов	86

ТИЛ ҲАМ ӘДЭБИЯТ

Матчинов С., Холикулова Ф. Ўқувчиларнинг нутқий кўникмаларини шакллантиришда матнинг лингводидактик таҳлили	91
Шерматова У.С., Жабборова О.М. Самостоятельное чтение и интерпретация правды жизни	95

3. Matchonov S., G'ulomova X. va b. O'qish kitobi. 4-sinf uchun darslik. – T.: Yangiyo'l poligraf servis. 2020.

4. Shermatova U.S. Cho'lp on ijodida tabiat estetikasi. Academic research in educational sciences volume 1 | issue 3 | 2020 issn: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 338 (beti) www.ares.uz.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda maqol ustida ishlash usullari, xususan, maqollar mazmunini sharhlash, so'z ustida ishlash, taqqoslash, mustaqil fikrlash, xulosalash maqollarning janr xususiyatlari bilan bog'liqlikda ko'zdan kechiriladi.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются методы работы над пословицей в начальной школе, в частности, толкование содержания пословиц, работа над словами, сравнение, самостоятельное мышление, обобщение в связи с жанровыми особенностями пословиц.

SUMMARY

This article examines the methods of working on proverbs in primary school, in particular, interpreting the content of proverbs, working on words, comparing, independent thinking, summarizing in relation to the genre features of proverbs.

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ПЕДАГОГИК ЖАРАЁН

Умарова З.А.

Тошкент вилояти ЧДПИ “Бошлангич таълим” кафедраси ўқитувчиси

Таянч сўзлар: таълим, бошлангич, тажриба, тарбия, педагогика, конфликтология, билим, кўникма, малака, дастур.

Ключевые слова: образование, начальное, опыт, воспитание, педагогика, конфликтология, знания, навыки, квалификация, программа.

Key words: education, primary, experience, upbringing, pedagogy, conflictology, knowledge, skills, qualifications, program.

Ўзбекистон янги тараққиёти даврида бошлангич таълимни ривожлантириш ва унда бошлангич таълим педагогикаси асосларига таяниш муҳим йўналишлардан ҳисобланади. [1]

Бошлангич таълимни ташкил қилиш бўйича Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида”ги Қонунининг 9-моддасида қуйидагилар белгиланган:

- умумий ўрта таълим ташкилотининг биринчи синфига болалар улар етти ёшга тўладиган йилда қабул қилинади;
- бошлангич таълим таълим олувчиларда умумий ўрта таълимни давом эттириш учун зарур бўлган саводхонлик, билим, малака ва кўникмалар асосларини шакллантиришга қаратилган. [2]

Мазкур ҳуқуқий асос бошлангич таълимни ташкил этишда нималарга эътибор бериш кераклигини белгилайди. Шу жиҳатдан қуйидагиларга эътибор беринг:

1. Саводхонлик. Бошлангич таълимни ташкил этишдаги бу вазифанинг маъноси шуки, 7-11 ёшли ўқувчиларда билим олиш туйғусини ривожлантириш ва уларни ижтимоийлаштиришдан иборат. Ўқувчиларда билим олишга иштиёқ табиий бўлади, бошлангич синф ўқитувчисининг вазифаси ана шу туйғунини ривожлантириш ва ўқувчиларнинг инстинктини ижтимоийлаштиришдан иборат. Айнан мана шу икки вазифа бошлангич синф ўқитувчисининг саводхонлик масаласини ҳал этишдаги муваффақиятларига олиб келади.

2. Билим бериш. Бошланғич таълимни ташкил қилишда 7-11 ёшли ўқувчиларга тезкор ва макбул даражадаги билимларни беришни назарда тутиш керак бўлади. Унга кўра, ўқув фанларининг мавзулари ва ўқув материаллари қизиқарли, аниқ ва тушунарли хусусияларга эга бўлиши керак. Бундан ташқари, билим беришда ўқувчиларга индивидуал ёндашиш ва уларнинг рухий-маънавий хусусиятларини ҳисобга олиш лозим бўлади.

3. Малака бериш. Мазкур вазифанинг мазмуни шундан иборатки, 7-11 ёшли ўқувчиларга ўқиш, ёзиш, ижодий фикрлаш ва мустақил фикр юритиш малакалари берилиши керак. Шу сабабли бошланғич синф ўқув фанлари ўзаро интеграциялашган ва бир-бирини тўлдирувчи характерда бўлиши кутилган самарани беради. Бунинг учун ҳозирга замон бошланғич таълим босқичи қулай имкониятларга эга.

4. Кўникма бериш. Унга кўра, 7-11 ёшли ўқувчиларнинг ахлоқий фазилатлари ривожлантирилиши ва улар оқилона муомалага кўниктирилиши керак. Бунинг учун бошланғич таълим жараёнида ўтказиладиган ҳар бир тадбир мақсадли ва тарбияга йўналтирилган бўлиши лозим. Бунинг учун бошланғич синф ўқувчилари мунтазам равишда синф раҳбарлари ва ўқитувчилар томонидан ўрганилиб борилиши керак.

Бошланғич таълимни ташкил қилишда энг илғор ўқитиш методлари, воситалари ва технологияларига таяниш тавсия этилади. Бу борада бизнинг ёндашувимизга кўра, ҳар бир бошланғич синф ўқитувчиси ўзининг индивидуал ўқитиш услубига эга бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Бугунги кунда таълимнинг ўзига хос методлари, воситалари ва технологиялари шакллантирилган. Шу сабабли бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари жаҳон таълим ва миллий педагогикамиз тажрибасидан ўтган воситаларга асосланиши мақсадга мувофиқ бўлади. Чунки таълим- авлодлар томонидан тўпланган билим ва миллий қадриятларни ёш авлодга узатиш жараёни бўлиб, бир неча вазифаларни бажаради. Шу жиҳатдан бошланғич таълим педагогик жараён сифатида қуйидаги вазифаларни бажаришини эслатиб ўтиш жоиз:

- 1) бошланғич таълим ўқувчиларни илм-фан ва маданият оламига олиб кирувчи энг макбул жараёнлардан биридир;
- 2) бошланғич таълим 7-11 ёшли шахсларни дастлабки босқичда ижтимоийлаштирувчи жараёндир;
- 3) бошланғич таълим бошланғич синф ўқувчиларида умуминсоний ва маънавий кўникмаларни шакллантирувчи таълим босқичидир;
- 4) бошланғич таълим ўқувчиларни ижтимоий-маданий фаолиятга йўналтиради;
- 5) бошланғич таълим ижтимоий билимларни биринчи бор шахсга берувчи муҳим тизим ҳисобланади;
- 6) бошланғич таълим натижасида ўқувчилар кейинги таълимни олиш кўникмасига эга бўлади.

Бошланғич таълимни ташкил этишда ана шу омилларга эътибор бериш керак бўлади. Шу жиҳатдан олий педагогик таълим жараёнида бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари бошланғич таълимни ташкил этиш бўйича чуқур назарий билим ва касбий кўникмаларни эгаллаши шарт.

Бошланғич таълимда тарбия. Ўзбекистон бошланғич таълим тизимида тарбия муҳим аҳамиятга эга. Ўзгача айтганда, бошланғич таълимда таълим ва тарбия жараёни бир-биридан ажралмас категориялардир. Шу сабабли,

7-11 ёшли ўқувчиларни тарбиялашда қуйидаги асослар мажмуига таянилади:

- 1) тарбиянинг педагогик асослари;
- 2) тарбиянинг психологик асослари;

3) тарбиянинг социологик асослари.

Бошланғич таълимда тарбиянинг педагогик асосларини қуйидагилар ташкил қилади:

- ўқувчиларни интеллектуал туйғусини ривожлантириш ва уларни ақлий тарбиялаш;
- ўқувчиларни жисмоний ривожлантириш ва уларни жисмоний тарбиялаш;
- ўқувчиларни ҳис-туйғуларини ўстириш ва уларни эстетик тарбиялаш.

Бошланғич таълимда тарбиянинг психологик асослари қуйидагилардан иборат:

- ўқувчиларнинг руҳий-маънавий идрокини ривожлантириш ва уларни маънавий тарбиялаш;
- ўқувчиларнинг тафаккурини ўстириш ва уларни сенсор тарбиясини амалга ошириш;
- ўқувчиларнинг хотирасини шакллантириш ва уларни коррекциялаб бориш.

Бошланғич таълимда тарбиянинг социологик асослари қуйидагилардан иборат:

- ўқувчиларнинг фазилатларини шакллантириш ва уларни ахлоқий тарбиялаш;
- ўқувчиларни ижтимоийлаштириш ва уларни ижтимоий тарбиялаш;
- ўқувчиларни ҳаётга йўналтириш ва уларнинг мулоқот маданиятини шакллантириш.

Бошланғич таълимда тарбиянинг мазкур педагогик, психологик ва социологик асослари эътибор берилса, 7-11 ёшли шахсларни ақлий-ахлоқий, жисмоний, эстетик, маънавий, ижтимоий жиҳатдан тарбиялайди, уларнинг шахсидаги иллатларни коррекциялайди ва ёрдамга муҳтож ўқувчилар учун сенсор тарбияни амалга оширади. Айни пайтда, унутмаслик лозимки, бу ўринда педагогик тарбия, педагогик психология ва педагогик социология асосларига таянилади. Шу сабабли бугунги кунда мамлакатимизда педагогик психология ва педагогик социологиянинг имкониятларидан фойдаланиш кенгайиб бораётганлигини эслатиб ўтиш жоиз.

Бошланғич таълимда тарбияни жараён сифатида қабул қилиш лозим. Бу жараёнга табиий муҳит, жамият олами, қадриятлар, оила каби тизимлар таъсир ўтказди. Шу сабабли, бошланғич синф ўқитувчиси бу таъсирларни йўналтирувчи ва тартибга солувчи вазифасини бажаради.

Педагогик олимларнинг фикрича, бошланғич таълимда тарбиявий омилнинг икки кўриниши муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

1. Объектив тарбиявий омиллар:

- генетик ворислик ва инсоннинг соғлиқ даражаси;
- оиланинг ижтимоий ва маданий мансублиги;
- ўқувчининг ижтимоий таржиман ҳоли;
- жамиятнинг маданий ва ижтимоий даражаси;
- мамлакатнинг эҳтиёжлари ва давр талаблари.

2. Субъектив тарбиявий омиллар.

- психологик хусусиятлар, дунёқарашнинг ўзига хослиги, қадриятларнинг йўналтирувчанлиги, тарбияланувчининг ички қизиқишлари ва эҳтиёжлари;
- ўқувчилар муносабатларининг хоссалари;
- бошланғич синф ўқувчиларини тарбиялаш жараёнини ташкил этиш хусусиятлари.

Бошланғич таълимда тарбия жараёнини ташкил этишда ана шу омиллар ҳисобга олиниши тақозо этилади. Бошланғич синф ўқувчиларинг тарбияси тўғри олиб борилаётганлиги қуйидаги мезонлар асосида баҳолаб борилади:

- а) ўқувчиларда эзгулик ҳуққ-атвори шаклланаётганлиги;

б) ўқувчилар хатти-ҳаракати ва муносабатларида ҳақиқатғўйлик пайдо бўлаётганлиги;

в) ўқувчиларда гўзалликка интилиш кўникмаси таркиб топаётганлиги.

Мазкур эзгулик, ҳақиқатғўйлик ва гўзаллик мезонлари бошланғич синф ўқувчилари тарбиясида муҳим педагогик категориялар ҳисобланади.

Бу ўринда бошланғич таълимда тарбиянинг қуйидаги мақбул методларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- ишонтириш;
- намуна кўрсатиш;
- маслаҳат бериш;
- йўналтириш;
- кўниктириш;
- рағбатлантириш.

Эътибор берилса, бу методларда бола шахсини ҳурмат қилиш ва ҳар бир ўқувчига индивидуал ёндашиш муҳим устувордир. Шу жиҳатдан бошланғич таълимда ташкил этиладиган тарбия жараёнида жазолаш методи қутилган самарани бермаслигини эслатиб ўтиш жоиз.

Бошланғич таълимда амалга ошириладиган тарбия жараёнини қуйидаги технологиялардан фойдаланиш тавсия этилади:

- мультимедиа технологиялар;
- компьютерли технологиялар;
- инновацион педагогик таълим технологиялар.

Мазкур технологиялар тезкорлиги, қизиқлиги ва жалб этиш хусусиятларга эгаллиги билан ажралиб туради. Шунингдек, бу технологиялар қутилмаган мураккаб табиий шароитлар даврларида таълимнинг масофавий шаклидан фойдаланишда жуда қўл келади.

Умуман бутунги кунда бошланғич таълимда тарбия деганда қуйидагилар тушунилади, унга қўра, ўқувчиларга:

- ижтимоий тажрибалар ва маданий ютуқларни узатиш;
- уларга тарбиявий таъсир кўрсатиш;
- уларнинг фаолияти ва ҳаёт тарзини ташкил этиш;
- уларнинг тарбиячи билан муносабатларини йўлга қўйиш;
- мураккаб шароитларда уларга ёрдам кўрсатиш.

Бошланғич таълимда педагогик жараён.

Шундай қилиб, бошланғич таълимда педагогик жараён ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, у “Умумий педагогика” фанининг таркиби сифатида идрок этилади. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари мазкур масалага эътибор беришлари керак.



Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи” газетаси 2020 йил 30 декабрь сони.

2. Ўзбекистон Республикаси “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Халқ сўзи” газетасининг 2020 йил 24 сентябрь сони.

3. Миронов В. Век образования. – М.: “Педагогика”. 1990.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада бошланғич таълимда педагогик жараён ва унинг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида фикр юритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается педагогический процесс в начальном образовании и его особенности.

SUMMARY

The article examines the pedagogical process in primary education and its features.

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ПЕДАГОГИКАСИ: МАЗМУН ВА МОҲИЯТ

Жабборова О.М.

Тошкент вилояти ЧДПИ “Бошланғич таълим” кафедраси мудири

Сайидганиева З.С.

Тошкент вилояти ЧДПИ 17/1-гурӯҳ талабаси

Таянч сўзлар: бошланғич, таълим, педагогика, тушунча, методология, замонавийлик, тенденция, билим, кўникма, ёндашув, малака.

Ключевые слова: начальное, образование, педагогика, концепция, методология, современность, направление, знания, умение, подход, умение.

Key words: primary, education, pedagogy, concept, methodology, modernity, direction, knowledge, skill, approach, skill.

Ўзбекистон янги тарққиёти даврида илм-фан ва таълимни янгича ёндашувлар асосида ривожлантириш вазифалари қўйилган. Шу маънода “Бошланғич таълим педагогикаси”ни янгича идрок этиш ва унинг мазмун-моҳиятини чуқур тушуниб олиш тақозо этилмоқда.

“Бошланғич таълим педагогикаси” тушунчаси. Ўзбекистонда барпо этилаётган Учинчи Ренессанс даврида бошланғич таълимнинг асосий вазифалари сифатида қуйидагилар белгиланган:

- бошланғич синф ўқувчиларининг тахлилий ва креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантириш;
- бошланғич таълимни илғор хорижий тажрибалар асосида такомиллаштириш;
- бошланғич таълим самарадорлигига эришиш.

Мазкур вазифалар олий педагогик таълим жараёнида ўқитилаётган “Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграцияси” фанининг мазмунини белгилайди. Унга кўра, мазкур фаннинг мазмуни бошланғич таълим, тарбия ва уни ўқитиш асослари бўйича бўлажак ўқитувчиларга назарий билим, кўникма ҳамда малака беришдан иборат. Бунда қуйидагиларга эътибор бериш лозим:

- бошланғич таълим тушунчаси қуйидагиларни камраб олади:
- 1) инсон ва жамият қадриятларига асосан 7-11 ёшли ўқувчиларга билим бериш;
- 2) бошланғич синф ўқувчиларини ўқитиш ва тарбиялаш жараёни;
- 3) бошланғич таълимнинг самарасига эришиш;
- 4) бошланғич таълимни яхлит тизим сифатида қабул қилиш.
- бошланғич таълимда тарбия тушунчаси қуйидагиларни ифодалайди:
- 1) бошланғич синф ўқувчиларига инсониятнинг тарбияга оид тажрибасини уза-